

jako cesta k environmentálnímu uvědomění. Podněty k přemýšlení nad optimálním modelem výuky literární historie v současné škole pak prezentoval **O. Tichý**, a to v konfrontaci faktografického a textocentrického přístupu.

Didaktické impulsy už mají své pevné místo nejen v pravidelném setkávání didakticky zaměřených odborníků a učitelů z praxe, ale nabízejí prostřednictvím zveřejňování prezentací na webových stránkách katedry českého jazyka a literatury s didaktikou PdF OU¹ i trvalou možnost diskuse. Vybrané konferenční příspěvky budou v plném znění otištěny v didaktickém čísle katedrového časopisu *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*².

Čtení a porozumění jako aktuální téma didaktiky mateřského jazyka

Jana Vlčková-Mejvaldová, PedF UK v Praze
Stanislav Štěpáník, PdF UP v Olomouci

jana.vlckova@pedf.cuni.cz
stanislav.stepanik@upol.cz

Akademické prostředí didaktiky slovenštiny bylo a je s českým akademickým prostředím zabývajícím se didaktikou češtiny velmi blízce provázané. Jejich vývoj se historicky vzájemně ovlivňuje, vzhledem k těsné příbuznosti češtiny a slovenštiny je lze považovat za obory sesterské. Obdobně lze hovořit o vztazích českých a slovenských lingvodidaktiků. Vynechat příležitost ke vzájemnému oborovému i lidskému setkání proto v podstatě nelze, zejména jedná-li se o téma navýsost aktuální, totiž čtenářství, resp. rozvoj dovedností čtení u žáků základní školy.

Jednou z takových příležitostí byl vědecký seminář s názvem *Výskumné a edukačné aspekty porozumenia textu*, organizovaný v rámci řešení grantového projektu VEGA Procedurálne jazykové znalosti detí a porozumení textu. Seminář se pod vedením hlavní řešitelky projektu **Ludmily Liptákové** uskutečnil ve dnech 26. a 27. září 2023 na Pedagogické fakultě Prešovské univerzity v Prešově.

Seminář otevřela plenárním on-line referátem **Kate Cainová** z univerzity v britském Lancasteru, která v současnosti patří k největším světovým odborníkům v oblasti psychologie čtení. Svůj příspěvek zaměřila na zásadní význam inferencí v porozumění čtenému textu. Inferencí (zjednodušeně řečeno vysuzováním) se myslí přesná, koherentní a integrovaná reprezentace určité skutečnosti založené v paměti. Právě tvorba inferencí je klíčová pro porozumění textu a rozvoj čtenářské gramotnosti, protože mj. umožňuje porozumění skutečnostem uvedeným v textu, s nimiž se čtenář doposud nikdy nesešel. Cain zdůraznila, že dobří čtenáři tvoří různé typy inferencí; výuka tvorby inferencí je tudíž zásadní předpoklad pro výchovu a vzdělání dobrých

¹ [online] dostupné z <<https://pdf.osu.cz/kcd/didakticke-impulsy/>>

² [online] dostupné z <<https://pdf.osu.cz/sok/>>

čtenářů. Svým výzkumem Cain potvrzuje zjištění, že nedostatečná tvorba inferencí různých typů je pro učitele ukazatelem potenciálních problémů se čtením. Rozvoj dovednosti tvorby inferencí je tedy velmi důležitým obsahem výuky.

Druhý plenární referát přednesla **Ol'ga Zápotočná** z Pedagogické fakulty Trnavské univerzity. Svůj příspěvek věnovala zážitkové recepci nejen estetizovaného, ale i informačního textu. Zdůraznila význam druhého typu textu v rozvoji čtenářské gramotnosti žáků ve škole, protože právě jemu se ve výuce nedostává dostatečného prostoru, přestože je trvalým zdrojem informací a žáci se s ním setkávají každodenně. Zásadní pro rozvoj čtenářské gramotnosti je tak využívání různých druhů textů z různých komunikačních sfér.

Třetí plenární referát pronesla **Daniela Slančová** z Filozofické fakulty prešovské univerzity. V případové studii srovnávala rozvoj jazykového, zejména lexikálního vědomí dvou sourozenců – dívek, a to ve věku od 8 do 36 měsíců. Výzkum ukázal nerovnoměrné osvojování lexika v průběhu věku navzdory identickému sociokulturnímu zázemí, z čehož lze vyvodit klíčový význam individualizovaného přístupu k jazykovému vývoji dítěte jak v rodině, tak ve škole.

Zajímavé výsledky přinesl výzkum polských odbornic ze Slezské univerzity v Katowicích **Anny Guzy** a **Bernadety Niesporek-Szamburské**, který zkoumal rozdíly v recepci a produkci textu u polských žáků. Na vzorku 241 žáků autorky potvrdily, že receptce digitálního textu se odlišuje od receptce textu tištěného, a to tím způsobem, že čtení tištěného textu lze označit za hlubší. Digitalizace totiž mění způsob přebírání a zpracování informací, protože mění neurochemické procesy v mozku. Toto je třeba reflektovat též při výuce čtení.

Martina Šmejkalová a **Klára Eliášková** z pražské pedagogické fakulty referovaly o výzkumu argumentačních schopností žáků 2. ročníku ZŠ. Zkoumaly, jsou-li žáci 2. ročníku ZŠ schopni věcně argumentovat. Výzkum ukázal klíčovou roli učitele: výkon žáků je závislý na výuce, na výběru vhodného vzdělávacího obsahu a na adekvátním způsobu jeho didaktické transformace. Rozvíjí-li učitel vyšší mentální schopnosti žáků a utváří-li podnětné vyučovací a učební prostředí, zásadním způsobem přispívá k rozvoji (nejen) argumentačních schopností žáků.

Jana Vlčková, rovněž z pražského pracoviště, rozebrala vliv tempa a frázování na porozumění čtenému textu. Kvantifikovala předpoklad, že zvukové členění, které odpovídá významové a syntaktické stavbě textu, podporuje porozumění, a naopak nelogické členění příležitost porozumět snižuje. Vadné frázování při mluvené realizaci textu je větší překážkou porozumění textu než vysoké tempo.

Stěžejní součástí programu bylo sympozium, v němž organizátoři semináře prezentovali výsledky svého dlouhodobého výzkumu o porozumění textu u žáků 3. ročníku ZŠ. **Ludmila Liptáková**, **Katarína Vužňáková**, **Eva Gogová**, **Alexandra Brestovičová**, **Dávid Dziak** a **Juraj Lukáč** postupně představili teoretická východiska, design výzkumu a výsledky výzkumu inferenčních schopností žáků v informačním, narativním a multimodálním textovém žánru. Už z tohoto zaměření výzkumu je zřetelná

návaznost na práce Kate Cain, protože i prešovští kolegové svým výzkumem podtrhli souvislost tvorby inferencí a míry porozumění textu.

V koncipování výzkumu kolektiv pod vedením Ludmily Liptákové vycházel z Tennentova interakčního modelu porozumění, který vymezuje tři složky porozumění: a) všeobecné a specifické znalosti a jejich zapojení při čtení textu, b) znalost lexika a syntaxe a c) (meta)kognitivní procesy, paměť, tvorbu inferencí a monitorování čtení. Pro práci učitele při rozvoji čtení je právě reflexe tohoto modelu a jeho složek, tedy vědomí různorodosti a komplexnosti porozumění, velmi důležitá. Důležitost výzkumných zjištění je navíc posílena skutečností, že toto pojetí čtení posouvá význam čtení do středu kurikulární reformy, která aktuálně jak u nás, tak na Slovensku probíhá. V novém slovenském Státním vzdělávacím programu se podařilo prosadit čtenářskou gramotnost jako jednu z oblastí, na kterou je v jazykové a komunikační výchově kladen značný důraz.

Zmíněný výzkum lze považovat za metodologicky precizní, důsledně prováděný, v návaznosti na teoretická východiska adekvátně interpretovaný a vysoce didakticky relevantní, jak je ostatně u kolegů z Katedry komunikační a literární výchovy Pedagogické fakulty Prešovské univerzity v Prešově dobrým a navýsost standardním zvykem. Poznání získané výzkumem bude shrnuto v monografii, která je momentálně v přípravě.

V příspěvku **Zuzany Kováčové** z Filozofické fakulty nitranské univerzity zazněla inspirativní myšlenka, že učebnice kteréhokoliv z předmětů v podstatě zabírají rozvíjení čtenářských dovedností, pokud žákům nabízejí různá shrnutí či reinterpretace dříve uvedených výkladových textů. Tyto sekundární texty, jak je přednášející nazvala, by vždy měly být výsledkem učební činnosti žáků, a tudíž by je vždy měli vytvářet žáci sami. Uvedená skutečnost je důležitá nejen pro výuku, ale také významná pro tvorbu učebnic.

Ivana Gejgušová a **Renata Kovářová** ve svých příspěvcích referovaly o výzkumech prováděných na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity a věnujících se využití eyetrackeru při zkoumání čtení, tedy ověřování očních pohybů při čtení. Autorky sledovaly, na které části textu se dětský čtenář se specifickými poruchami učení zaměřuje a jak tyto oční pohyby ovlivňují jeho porozumění textu. Výzkum potvrdil důležitost kognitivní aktivizace žáků ve vyšších ročnících škol, protože se výsledky žáků paradoxně s vyšším ročníkem zhoršovaly. V kontextu jiných výzkumů to není zjištění překvapivé, avšak o to více je alarmující.

Monika Šindelková a **Stanislav Štěpáník** z Pedagogické fakulty UP kriticky zhodnotili některé z tzv. netradičních metod při výuce mateřského jazyka, zde se zvláštním zaměřením na učební úlohu, která udávala rozvoj porozumění textu jako hlavní cíl. Varovali před dominujícím komerčním zájmem některých autorů a apelovali na to, aby se učitelé nenechali strhnout povrchovou atraktivitou výukových aktivit, nýbrž aby vždy reflektovali funkční práci s obsahem.

Na význam ekologie v současné škole poukázala **Malgorzata Wójcik-Dudek** z univerzity v Katovicích. Ekologii pojala v širším slova smyslu – poukázala především

na stereotypy v časopisech pro dívky, v nichž jsou dívky většinou představovány jako pasivní, povrchní a intelektuálně nemotivované. Tento obraz vyvracela pomocí textů produkovaných v časopise *Kosmos Dla Dziewczynek*, který svou obsahovou a vizuální strukturou připomíná v českém prostředí časopis *Raketa*, byť ten je určen pro mladší věkovou kategorii a obě pohlaví.

Závěr semináře obstarala studentka UJEP v Ústí nad Labem **Eliška Svobodová**, která představila knihu *Patlas zvířat*, zajímavou svými texty i ilustracemi. Kniha je pozoruhodná hrou s jazykem a inspirativním potenciálem pro integraci jazykové a literární výchovy.

Pojednáváný odborný seminář, jak akci se skromností sobě vlastní přešovští kolegové nazvali, by bylo možno označit za plnohodnotnou mezinárodní konferenci. Přinesl mnoho podnětů, a to jak pro rozvoj vědního poznání, tak pro pedagogickou praxi. Hlavně též přispěl k navázání a utužení kontaktů českých, slovenských a také polských didaktiků. Práci přešovských odborníků se můžeme inspirovat a mnohemu hodnotnému se od nich naučit.

Z literární galerie: Jiří Mahen

Jiří Poláček, PdF MU v Brně

polacek@ped.muni.cz

V české literatuře stěží najdeme tak mnohostrannou osobnost, jako byl Jiří Mahen. Je až neuvěřitelné, čím vším se zabýval a do kolika oblastí zasáhl: vedle činnosti básnické, prozaické a dramatické působil jako pedagog, novinář, knihovník, divadelní režisér a dramaturg, zajímal se o výtvarné umění, byl vášnivým rybářem i velkým znalcem ryb.

Narodil se 12. prosince 1882 v Čáslavi v rodině pekaře jako Antonín Vančura. Ve svém rodišti absolvoval obecnou školu a nižší gymnázium, vyšší gymnázium vystudoval v Mladé Boleslavi, kde také roku 1902 maturoval. Od podzimu tohoto roku byl studentem češtiny a němčiny na pražské filozofické fakultě, přičemž se záhy zapojil do literárního života.

Přispíval do Neumannova *Nového kultu* a satirických *Šibeníček*, do anarchistického listu *Práce* a řady dalších časopisů. Už pro příspěvky do studentského periodika *Genesis* si vytvořil podle hrdiny Zolova románu *Germinal* pseudonym Jiří Maheu. Příjmení Mahen se zrodilo na stránkách *Nového kultu* chybou sazeče, který poslední písmeno původního pseudonymu přečetl mylně.

V letech 1907–1908 Mahen vyučoval na reálce v Hodoníně, další dva roky učil na obchodní škole v Přerově. V říjnu roku 1910 se stal redaktorem *Lidových novin* v Brně. Pracoval v nich až do února roku 1919, kdy přešel do redakce deníku *Svoboda*, v němž působil jako redaktor a externista až do roku 1936. V meziválečných letech byl režisérem a dramaturgem brněnské činohry, vyučoval na konzervatoři a od